

СТАН ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТИ

У сучасних умовах усі види освіти підпорядковуються вирішенню широкого кола економічних, політичних та соціальних завдань, пріоритетність яких обумовлюється державними інтересами. Формування в Україні ринкової економіки, здійснення соціально-економічних перетворень у суспільстві суттєво впливають на всі сфери діяльності, докорінним чином змінюють принципи фінансування освітянської діяльності, пріоритети в роботі навчальних закладів, їх правовідносини як з окремим громадянином, так і з державою в цілому. Відповідним чином усі ці процеси позначаються й на чинному законодавстві, адже однією з основних умов успішного розвитку системи освіти є створення відповідної правової бази для ефективного її функціонування.

Конституція України у статтях 43, 53, 54 закріплює право громадян нашої держави на освіту, в тому числі й на отримання якісної вищої освіти [1]. Адже, як свідчить приклад розвинутих держав, чим вищий рівень освіченості їх населення, тим вищий рівень їх економічного розвитку. Саме тому всі розвинуті країни світу спрямовують значну частину своїх фінансових ресурсів на підтримку та забезпечення розвитку вищої освіти. Щодо України, то наші політики та вчені дотримуються думки, що державна підтримка вищої освіти у фінансовому плані повинна бути значною і потребує реформування.

Питання видатків на освіту в Україні зараз є основною проблемою, яка має турбувати галузь. В умовах хронічної нестачі коштів не може бути й мови про серйозне реформування системи освіти та її подальший розвиток.

Сьогодні до основних досягнень у підготовці фахівців різних профілів освіти можемо віднести такі:

- практично завершується формування нормативної бази та стандартів вищої освіти для різних освітньо-кваліфікаційних рівнів;

- поліпшуються якісні характеристики потенціалу закладів вищої освіти, наближених до європейського рівня на основі приєднання до Болонського процесу;

- структура та обсяги підготовки фахівців дещо наблизилися до потреб і виробничих можливостей держави і регіонів;

- удосконалюються механізми диверсифікації джерел фінансування підготовки спеціалістів у вищих навчальних закладах;

- зміцнюється законодавча база розвитку системи вищої освіти в Україні [2, с. 34; 3, с. 190].

Незважаючи на досягнення вищої освіти, які забезпечує нова соціополітична система в Україні, вона ще не має необхідної якості та належного фінансування як з боку держави, так із боку недержавних суб'єктів господарювання. Необхідність реформування системи вищої освіти України та забезпечення її належного фінансування, підвищення рівня якості є проблемою, що зумовлюється процесами глобалізації та самореалізації у світі.

Сьогодні у сфері вищої освіти потребують вирішення такі питання:

- реалізація індивідуального розвитку з урахуванням вимог міжнародної та європейської систем стандартів і сертифікації, розробка нової концепції економіки вищої освіти й основних напрямків подальшого реформування галузі, виходячи з національної стратегії економічного й соціального розвитку України на 2004–2010 рр.;

- обґрунтування основ та структури організаційно-економічного механізму сучасного функціонування галузі;

- підвищення ефективності використання коштів, спрямованих на розвиток матеріально-технічної бази вищої школи;

- визначення фінансування вищої освіти як пріоритетного напрямку державних видатків та формування багатоканальної системи фінансового забезпечення закладів вищої освіти;

- розробка нової, адаптованої до ринкових умов економічної моделі навчально-виховного процесу, спрямованого на підвищення якості знань майбутніх фахівців [4, с. 139].

Чинне законодавство проголошує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних

зкладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам. Разом із тим, громадянам надається право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі. Таким чином, державою гарантується певний обсяг фінансування вищої освіти лише для певної кількості громадян.

В Україні існують певні стандарти обов'язкової освіти, в межах яких вона є безоплатною і забезпечена бюджетним фінансуванням. У державі обов'язковою проголошено загальну середню освіту, що ж до інших видів навчання (дошкільного, середнього спеціального, вищого), то в цих секторах освіти, передбачається багатоканальне фінансування. Тобто реалізація конституційних норм у галузі освіти потребує коштів, обсяг яких обмежується фінансовими можливостями держави і джерелами її фінансування, нарівні з державою можуть бути окремі особи, приватні та благодійні організації тощо.

Розділ IV «Фінансово-господарська діяльність, матеріально-технічна база навчальних закладів» Закону України «Про освіту», встановлює джерела фінансування, основні принципи здійснення фінансово-господарської діяльності та матеріальну базу державних навчальних закладів [5] і не врегулює питання фінансового забезпечення приватних навчальних закладів. Недосконалість законодавства щодо розвитку приватних закладів освіти та недостатнє висвітлення окремих аспектів їх фінансування перешкоджає розвитку приватного сектора в освітній галузі.

Вищезгаданий Закон визначає, що підготовка фахівців державними закладами освіти здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів фізичних та юридичних осіб, місцевих бюджетів, а також коштів відповідних галузей.

Вища освіта є одним із небагатьох благ, яка створює позитивний зовнішній ефект для суспільства і за яке населення погоджується платити. Так приблизно 2/3 батьків погоджуються нести серйозні фінансові витрати, для того щоб дати своїм дітям якісну вищу освіту. Підтвердженням цього є те, що сьогодні 55 % бюджету вищої освіти становить плата за неї. Для порівняння дана частка у Великій Британії становить 12 %, у Канаді – 11 %, у США –

14 % [6, с. 120–121].

Особливе місце серед форм фінансування за рахунок позабюджетних джерел посідає самофінансування і кредитування. Перше здійснюється шляхом надання закладом платних послуг: одержання коштів з підготовки, підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів згідно з укладеними договорами, отримання плати за надання додаткових освітніх послуг, отримання доходів від реалізації продукції навчально-виробничих майстерень, виконання наукових робіт і, найголовніше, отримання оплати за навчання. За умов самофінансування до уваги беруться розрахунки доцільності та ефективності витрачання власних коштів, форми їх мобілізації тощо.

Щодо сутності кредитування вищої освіти, то воно полягає в отриманні кредитів і позик для ефективного функціонування вищого навчального закладу. При кредитуванні вищої школи враховуються умови надання кредитів, гарантій і терміни їх повернення.

У цілому законодавство України містить понад 70 законодавчих та нормативно-правових актів, у яких визначаються джерела фінансування всіх видів освіти та врегульовані ті чи інші фінансові аспекти діяльності навчальних закладів. Такий суттєвий обсяг законодавчих та підзаконних актів свідчить про усвідомлення суспільством необхідності правового врегулювання фінансової діяльності у цій сфері.

Аналіз законодавчої бази щодо фінансування освіти та документів, які дозволяють зробити висновки про реальне виконання цих актів, свідчить, що сучасна ситуація з фінансуванням освіти не повною мірою відповідає законодавчій базі. Загальні фінансові витрати для розвитку системи освіти в цілому базуються на нормах законодавства про освіту в частині фінансування системи освіти і заходів, спрямованих на забезпечення державних гарантій педагогічним та іншим працівникам організацій системи освіти, проте, як правило, цих коштів ніколи не буває достатньо.

Так, згідно зі ст. 61 Закону України «Про освіту», у Державному бюджеті України на освіту повинно передбачатися не менше 10 % валового внутрішнього продукту [5]. Частка видатків на освіту щодо валового внутрішнього продукту та частка видатків на освіту в структурі зведеного бюджету в останні роки може бути проілюстрована так (див. табл.):

Таблиця

Категорія видатків \ Роки	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Видатки на освіту, млн грн	9903907,7	12269048,1	14977741,3
Видатки на освіту щодо ВВП	4,8 %	5,5 %	5,7 %
Видатки на освіту щодо видатків веденого бюджету	17,8 %	20,3 %	19,8 %

Наведені дані свідчать, що протягом останніх років в Україні приділялася велика увага підвищенню рівня фінансування освіти. Аналіз динаміки бюджетного фінансування освіти дозволяє зробити висновки про певне поліпшення ситуації, проте, незважаючи на те, що на сьогодні близько 20 % видаткової частини бюджету спрямовуються на фінансування освіти, до виконання передбаченого положеннями Закону України «Про освіту» фінансування освіти у розмірі не меншому, ніж 10 % валового внутрішнього продукту, ще досить далеко.

Яскравим прикладом невиконання законодавства щодо фінансування освіти, зокрема її працівників, може бути також ситуація, пов'язана з виконанням ст. 57 Закону України «Про освіту», яка встановлює виплати педагогічним та науково-педагогічним працівникам, що з року в рік зупиняються відповідно до положень закону України про Державний бюджет на відповідний рік або не фінансуються в повному обсязі [5].

Не можна також не визнати, що реальна економічна ситуація є основною перешкодою на шляху виконання законодавства у даній сфері. Кошти бюджетів усіх рівнів, що виділяються на освіту на сучасному етапі, не дозволяють не тільки здійснювати реконструкцію навчальних закладів та їх розвиток, а й навіть повністю фінансувати витрати на соціально захищені статті (виплата заробітної плати), не забезпечують покриття значної частини витрат на харчування, оплату комунальних послуг, поточне утримання будівель і споруд, що належать освітнім установам. Кошти на розвиток освітніх установ, зміцнення їх навчально-матеріальної бази в бюджеті практично не передбачені.

Можна, звичайно, стверджувати, що чинні законодавчі акти щодо фінансування освіти не виконуються, що у законах не закладений механізм їх впровадження, що необхідно посилити відповідальність за виконання законів, що не приймаються підзаконні акти, які могли

б забезпечити суворе виконання законів, однак існуючі бюджетні обмеження – це реалії, які не можна не враховувати.

Отже, якщо йдеться про необхідність детальнішого регулювання організації освітньої галузі у фінансовому плані, то загальнодержавні закони у сфері освіти щодо фінансування слід розглядати не окремо, а в комплексі з усією системою українського законодавства, передусім у бюджетній сфері.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що питання фінансування освіти (як бюджетне, так і позабюджетне) не слід розглядати автономно без їх тісної прив'язки до економічного розвитку країни. Так, бюджетне фінансування освіти значною мірою залежить від обсягу державного бюджету та необхідності подолання дефіциту фахівців у стратегічно важливих для держави напрямках, а потреба бізнесу у висококваліфікованих фахівцях є підставою та стимулом для розвитку в основному позабюджетних джерел фінансування освіти. Отже, сучасні механізми фінансування освіти мають розглядатися та розвиватися у напрямі, з одного боку, зростання обсягів бюджетного фінансування, а з іншого – розвитку взаємодії установ освіти з бізнесом, налагодження партнерських взаємозв'язків із роботодавцями.

Зазначене дозволяє зробити висновок про необхідність розроблення нових підходів до формування ефективної моделі фінансування освіти в умовах обмеженості фінансових можливостей країни щодо фінансування сфери освіти.

Удосконалення фінансового забезпечення системи освіти необхідно здійснювати за такими напрямками:

- поступове збільшення асигнувань з бюджетів усіх рівнів на функціонування системи освіти з метою досягнення у найближчі роки фінансування освіти на необхідному рівні;

- ефективне використання бюджетних коштів на основі удосконалення існуючого механізму фінансування освіти та запровадження постійного моніторингу їх використання;

– залучення позабюджетних джерел фінансування освіти, а саме коштів фізичних і юридичних осіб, шляхом запровадження на рівні законодавства стимулюючих заходів та створення умов для залучення додаткових коштів до цієї галузі. Зрозуміло, що це має відбуватися без зниження освітніх стандартів і розмірів бюджетного фінансування.

Слід також наголосити на необхідності удосконалення законодавства із зазначених питань. Закони в галузі освіти, у тому числі щодо її фінансування, як правило, не містять

норм прямої дії. Наслідком цього є існування в законодавчому полі численних підзаконних актів – постанов Кабінету Міністрів України, положень центральних органів виконавчої влади в галузі освіти та бюджету.

Країна не може повною мірою забезпечити потреби освітніх закладів, але, незважаючи на фінансові, законодавчі й інші негаразди, суспільству необхідно забезпечити молодь якісними та професійними освітніми послугами, адже це єдина передумова успіху як молодих громадян, так і держави загалом

Література

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Карпенко О. В. Управлінський облік : методика викладання у вищій школі : навч. посіб. / О. В. Карпенко. – К. : Центр учб. літ., 2007. – 244 с.
3. Лич В. М. Фінансування науки: аналіз стану, проблеми та шляхи вдосконалення / В. М. Лич // Вісник ВДУ ім. Лесі Українки. Розділ III. Економічні науки, 2005. – С. 189–194.
4. Грішнова О. А. Проблеми фінансування освіти в перехідній економіці України / О. А. Грішнова // Вісник ВДУ ім. Лесі Українки. Розділ II. Економічні науки, 2003. – С. 135–149.
5. Про освіту : закон України від 23 трав. 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 34. – Ст. 451.
6. Ніколаєнко С. М. Вища освіта – джерело соціально-економічного і культурного розвитку суспільства / С. М. Ніколаєнко. – К. : Знання, 2005. – 319 с.

Надійшла до редколегії 10.03.2010

Анотації

Досліджено стан та тенденції фінансування вищої освіти в Україні. Визначено причини незадовільного стану фінансування вищої освіти в Україні та запропоновано ряд заходів щодо стабілізації галузі.

Исследованы состояние и тенденции финансирования высшего образования в Украине. Определены причины неудовлетворительного состояния финансирования высшего образования в Украине и предложены ряд мер по стабилизации данной области.

Condition and tendencies of financing higher education in Ukraine are researched. The reasons of unsatisfactory condition of financing higher education in Ukraine are determined; some measures to stable this branch are offered.

УДК 347.451

І. В. ЛИСЕНКО,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права*

Науково-технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

ЩОДО ПІДСТАВ НАБУТТЯ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЖИТЛО

Актуальність проблеми набуття права власності на житло обумовлюється проголошенням у ст. 47 Конституції України [1] права кожного на житло, а також закріпленням обов'язку держави створювати умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Зі зміною державно-правового устрою нашої держави змінилися й пріоритети у способах реалізації житлових прав громадян. Основні законодавчі акти визначили такі

засади побудови нашої держави, як державний захист усіх суб'єктів права власності та їх рівність перед законом (ч. 3 ст. 13 Конституції України); було втілено принцип, згідно з яким право власності набувається на підставах, що не заборонені законом, зокрема з правочинів (ч. 1 ст. 328 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України) [2]. Утім, набуття права приватної власності на житло має свою специфіку, оскільки житло має велику матеріальну й соціальну цінність для кожної людини і є нерухомим